

NOTARIËLE ARCHIEVEN

Vóór 1811 vond de formele overdracht van onroerend goed plaats bij lokale gerechtsinstanties, zoals de **schepenbanken** of het gerechtshof. Na de invoering van het Franse notariaat kon deze overdracht officieel worden geregeld door een notaris, die de akte opstelde en registreerde. Tot 1956 was een dergelijke notariële overdracht echter niet altijd verplicht voor de rechtsgeldigheid van de transactie: eigendom kon ook worden overgedragen via een onderhandse akte, zonder tussenkomst van een notaris. Dit was anders bij hypotheek, waarvoor notariële tussenkomst al sinds 1838 verplicht was.

Na 1956 werd notariële betrokkenheid verplicht gesteld bij alle vormen van eigendomsoverdracht, of er nu wel of geen sprake was van een hypotheek. Voor die tijd werden koopakten vaak toch bij een notaris geregistreerd, omdat hypotheekregistratie verplicht was en akten bij een notaris doorgaans een hogere juridische status hadden dan onderhandse overeenkomsten.

Notariële akten zijn meestal te vinden in gemeentelijke of regionale archieven, die vaak online zoekmogelijkheden bieden via inventarissen per notaris of per plaats. Bij het onderzoek naar onroerend goed zijn vooral koopakten en hypotheekakten belangrijk, maar ook verdelingsakten, legaatakten en testamenten kunnen relevante informatie bevatten. De akten zijn doorgaans genummerd per notaris en per jaar; als je een exacte datum en plaats weet, kun je zo snel de juiste akte terugvinden.

Akten die door een notaris worden opgemaakt, zijn geschriften die als rechtsgeldig bewijs dienen van hetgeen erin is geformuleerd. De originele akten worden **minuten** genoemd. Deze zijn door de notaris, de partijen en getuigen ondertekend. Van de originele akte worden authentieke afschriften gemaakt, de **grossen**, die de notaris aan de belanghebbenden uitreikt. De notaris houdt zelf de **minuutakten**, die na verloop van tijd in één band werden samengebonden. Zo'n band wordt

een **protocol** genoemd. De archieftoegang op negentiende- en twintigste-eeuwse notariële archieven is het zogenoemde **repertoire**. Dit is een register waarin de notaris van elke akte volgnummer, datum, onderwerp van de akte, belanghebbenden, verkorte inhoud en eventuele verwijzingen naar andere akten heeft vermeld.

Als het adres of de naam van de eigenaar bekend is, kan aanvullend onderzoek in het kadaster of in bevolkingsregisters nuttig zijn; bij oudere akten kunnen ook verwijzingen naar de schepenbank of het gerecht voorkomen. Veel archieven bieden tegenwoordig scans van akten aan via hun websites, en historische kaarten en eigendomsinformatie van het regionale kadaster kunnen helpen bij het interpreteren van de akten.

Het is goed om vertrouwd te raken met notariële termen zoals 'onderhands', 'akte van hypotheek' of 'koopovereenkomst', en rekening te houden met het feit dat veel oudere akten in het Frans of Oudnederlands zijn opgesteld. Door deze bronnen systematisch te gebruiken, kan de geschiedenis van een pand of een familie vaak zeer nauwkeurig worden gereconstrueerd.

2.3.2 ZOEKEN IN HET KADASTER

Het **kadaster** is een waardevolle bron voor stamboomonderzoek, vooral als je wilt achterhalen of je voorouders land bezaten of waar ze woonden. In Nederland zijn de kadastrale archieven goed toegankelijk; ze bevatten ze gedetailleerde informatie over eigendom en perceellocaties. Om goed te kunnen zoeken zul je wel wat kadasterjargon moeten leren kennen en moet je weten waar je wat kunt vinden.

Kadastrale legger

De kadastrale legger is een register waarin per gemeente alle percelen zijn opgenomen, gesorteerd op artikelnummer. Van elk perceel wordt aangegeven wie de eigenaar is, de grootte, de aard van het perceel en eventuele eigendomsovergangen. Deze legger is vaak voorzien van een alfabetische index op achternaam, wat het zoeken naar een specifieke persoon vergemakkelijkt.

Minuutplannen en kadastrale kaarten

Als je wilt weten waar een bepaald perceel zich bevindt, kun je de minuutplannen of kadastrale kaarten raadplegen. Deze kaarten tonen de indeling van het land in de betreffende periode en helpen je de exacte locatie van een perceel te vinden. Let er wel op dat je de juiste kadastrale sectie toepast, aangezien de indeling in secties door de tijd heen is gewijzigd.

ZOEKEN IN HISGIS

HisGIS staat voor **H**istorisch **G**eografisch Informatie**S**ysteem en is een digitaal systeem om ruimtelijke informatie uit het verleden te bekijken. Het is gebaseerd op het oudste gedigitaliseerde kadaster van 1832, waarin zo'n 3 miljoen percelen van heel Nederland nauwkeurig in kaart zijn gebracht, inclusief eigenaar, gebruik, grootte, vegetatie en getaxeerde waarde. Hieraan zijn chronologische en thematische lagen toegevoegd, zoals luchtfoto's en vroegmoderne landmetersopnamen, die met elkaar gecombineerd kunnen worden.

Voor stedelijke gebieden functioneren de HisGIS Tijdmachines, waarin huizen via huisnummer en perceel zijn gekoppeld aan de 1832-kaarten. Zo kunnen miljoenen gegevens over bewoners, eigenaars en functies door de tijd heen worden bekeken, zoals belasting- en volkstellingsgegevens, akten van de burgerlijke stand, bouwdo's en criminaliteitsregisters.

HisGIS en de HisGIS Tijdmachines zijn opgezet per gewest en stad en zijn momenteel beschikbaar voor meerdere provincies en steden, waaronder Friesland, Groningen, Drenthe, Overijssel, Gelderland, Utrecht, Zeeland, delen van Noord- en Zuid-Holland, en steden zoals Amsterdam, Leiden, Rotterdam, Delft, Hoorn en Maastricht. Op termijn is het doel om heel Nederland te dekken.

De basislaag van HisGIS is opgebouwd uit de oudste betrouwbare kadasterkaarten van Nederland, oorspronkelijk gemaakt tussen 1812 en 1832. Deze kaarten zijn digitaal nagetekend en in een coördinatenstelsel geplaatst, zodat ze op moderne topografische kaarten passen. Elk perceel is gekoppeld aan gegevens over eigenaar, bodemgebruik en waarde in 1832. Voor heel Nederland gaat het om zo'n 17.000 kadasterkaarten en ruim 3 miljoen percelen.

Handleiding HisGIS-kaartviewer

1. Starten van de kaartviewer

Open de HisGIS-kaartviewer via hisgis.nl/kaartviewer. De viewer werkt in de meeste moderne browsers. Je ziet direct een kaart met basislagen van het historische kadaster als uitgangspunt.

2. Navigeren op de kaart

- **Zoomen:** gebruik het plus- en minknopje of scrol met de muis om in- en uit te zoomen.
- **Verplaatsen:** klik en sleep de kaart om naar een ander gebied te gaan.
- **Coördinaten en schaal:** onder in de kaart worden vaak coördinaten en een schaal weergegeven voor nauwkeurige lokalisatie.

3. Kaartlagen kiezen

De kaartviewer biedt verschillende lagen die je aan- of uit kunt zetten:

- Basislaag kadaster 1832: toont percelen met informatie over grootte, gebruik en eigenaar.
- Thematische lagen: luchtfoto's, landmetersopnamen, historische kaarten uit andere perioden.
- Tijdmachines (voor stedelijke gebieden): tonen huizen en percelen gekoppeld aan historische gegevens zoals bewoners, functies, belasting- en volkstellingsgegevens.

4. Informatie opvragen

Klik op een perceel of huis om de bijbehorende gegevens te bekijken. Afhankelijk van de laag kan dit informatie zijn over:

- eigenaar(s) in 1832;
- grootte en gebruik van het perceel;
- adressen en huisnummers;
- eventuele historische documenten gekoppeld aan het perceel.

5. Zoeken op adres of perceel

Gebruik de zoekfunctie om een adres, huisnummer, perceelnummer of naam van een eigenaar in te voeren. De kaart zoomt automatisch in op de betreffende locatie en markeert het perceel.

6. Combineren van lagen

Je kunt meerdere lagen tegelijk zichtbaar maken om veranderingen door de tijd heen te vergelijken, bijvoorbeeld het originele kadaster versus een luchtfoto uit de twintigste eeuw.

7. Exporteren en notities maken

Veel HisGIS-viewers bieden de mogelijkheid om schermafbeeldingen te maken of gegevens te downloaden voor eigen onderzoek. Noteer altijd de bron en datum van raadpleging voor je eigen documentatie.

8. Tips voor effectief gebruik

- Begin altijd met de basislaag van 1832 om percelen goed te herkennen.
- Vergelijk informatie met andere bronnen, zoals bevolkingsregisters of notariële akten, voor een completer beeld.
- Maak aantekeningen van perceelnummer, eigenaar en adres, zodat je later eenvoudiger verder kunt zoeken in archieven.

Notariële akten

Voor informatie over eigendomsoverdrachten kun je terecht in de notariële akten. In de kadastrale legger vind je het deel en nummer van de inschrijving in het hypotheekregister no. 4 of het register van overschrijving. Deze registers bevatten letterlijk overgeschreven notariële en onderhandse akten van eigendomsovergangen. Het is belangrijk te weten bij welk hypotheekkantoor deze akten zijn ingeschreven, aangezien dit afhankelijk is van de locatie van het perceel.

Digitale bronnen

Veel kadastrale archieven zijn inmiddels gedigitaliseerd en online beschikbaar. In Nederland kun je (via een betaald abonnement en aansluitkosten) gebruikmaken van de Kadaster Archiefviewer, waarmee je gemakkelijk door oude kadastrale kaarten en registers kunt bladeren. Daarnaast zijn er gratis platforms zoals hisgis.nl (zie kader op pagina 110) die oude kaarten en gegevens combineren. Zo kun je met één klik informatie achterhalen over een specifiek perceel, zoals de naam van de eigenaar, perceelgrootte en eventuele adressen.

Waar vind je de stukken?

In Nederland worden de meeste kadastrale archiefstukken bewaard bij gemeente-archieven, regionale archieven en sommige provinciale archieven. De Nederlandse hypotheekregisters no. 4 vind je in de toegang van het hypotheekkantoor, die altijd bewaard worden bij een provinciaal archief – met uitzondering van de Drentse registers, die tegen betaling bij het kadaster zelf ingezien kunnen worden. Daarnaast zijn er online platforms zoals yory.nl die handige zoekmogelijkheden bieden voor kadastrale gegevens.

Zoektips

- Begin je zoektocht in de alfabetische index of tafel van de kadastrale legger met de naam van je voorouder.
- Gebruik het artikelnummer om het bijbehorende leggerartikel te vinden.
- Raadpleeg de minuutplannen of kadastrale kaarten om de locatie van het perceel te bepalen.
- Zoek in de notariële akten naar eigendomsoverdrachten en noteer het hypotheekkantoor voor verdere informatie.
- Maak gebruik van digitale bronnen zoals de Kadaster Archiefviewer en HisGis voor efficiënter zoeken.

Door systematisch gebruik te maken van deze bronnen kun je een gedetailleerd beeld krijgen van het onroerend goed van je voorouders en hun woonomgeving.

2.3.3 IMMIGRATIE

Vroeg of laat stuiten stamboomonderzoekers op familieleden die uit het buitenland kwamen of naar andere landen zijn vertrokken. Nederland is altijd een belangrijk immigratie- en emigratieland geweest. Mensen vestigden zich hier om economische, politieke of religieuze redenen; vaak in een combinatie waarbij één motief de overhand had.

Bekend zijn de hugenoten: zo'n 35.000 Franse protestanten die eind zeventiende eeuw het katholieke Frankrijk ontvluchtten en via diverse routes in de Republiek terechtkwamen. Hun vertrek was soms haastig en riskant. Naast de hugenoten kwamen ook andere religieuze vluchtelingen naar Nederland, zoals Portugese joden, Zwitserse doopsgezinden en Salzburger lutheranen.

Veel immigranten kwamen om te werken. Sommige waren seizoenarbeiders uit Duitsland, die in de landbouw, de bouw of bij blekerijen en tegelwerken werkten en in de winter terugkeerden. Anderen waren tijdelijke arbeidskrachten zoals Italiaanse schoorsteenvegers, Griekse en Armeense kooplieden, Oost-Europese artiesten, Duitse dienstboden en professoren. Van deze groep bleef vaak een deel permanent in Nederland, bijvoorbeeld nadat men hier een partner had gevonden. Sommige immigranten kwamen al met de intentie om zich blijvend te vestigen, zoals Duitse suikerbakkers, slagersknechten, meubelmakers en ambachtslieden.

In de tijd van de Republiek werd de burgerlijke status bepaald door de geboorteplaats; men was 'inboorling' van een stad of provincie. Om dezelfde rechten als een geboren Nederlander te verkrijgen, kon men zich laten naturaliseren door de Staten van Holland. Dit was vooral relevant als men bepaalde overheidsfuncties wilde bekleden. Het moderne Nederlanderschap, gebaseerd op afstamming van Nederlandse ouders, ontwikkelde zich pas in de negentiende eeuw. Tot dan bleef het belangrijkste motief voor naturalisatie de toegang tot officiële functies. Bij het CBG vind je meer informatie over hugenoten: cbg.nl/kennis/themas/hugenoten.

2.3.4 EMIGRATIE

Je zult er vast mee te maken krijgen: je hebt je stamboom al vrij compleet, maar van een persoon kun je behalve de geboorteakte niets over hem of haar vinden. De kans is dan groot dat die persoon geëmigreerd is. Of misschien weet je uit verhalen van de familie al dat het betreffende familielid is vertrokken naar het buitenland. Veel landgenoten vertrokken in de afgelopen eeuwen uit Nederland om ergens anders een nieuw bestaan op te bouwen. Vooral in de jaren vijftig verlieten veel mensen Nederland om hun geluk elders te beproeven. In de periode 1947-1963 bereikte het aantal overzeese emigranten uit Nederland een peil van 410.000, van wie de meerderheid naar Canada (147.000), Australië (119.000) en de Verenigde Staten (76.000) trok. De overige emigranten (68.000) vestigden zich in Zuid-Afrika, Nieuw-Zeeland

of Brazilië. In totaal vertrok ongeveer 3,5 procent van de Nederlandse bevolking overzee. Het woningtekort na de oorlog, de dreiging van een derde wereldoorlog en een somber economisch toekomstperspectief vormden de belangrijke motieven.

Maar ook in de negentiende eeuw verlieten al veel Nederlanders hun thuisland. Van 1840 tot 1870 emigreerden bijna 35.000 Nederlanders naar de Verenigde Staten. Een belangrijke drijfveer voor het vertrek in die tijd vormde de belabberde economische situatie in het vaderland. Ook het geloof speelde een belangrijke rol. Christenen die zich afscheidden van de hervormde kerk en die een terugkeer naar orthodoxe opvattingen bepleitten, werden vervolgd. Na de troonsafstand van koning Willem I (1840) nam de vervolging af, om na de invoering van een nieuwe grondwet in 1848 zelfs geheel te verdwijnen. Voor veel afgescheidenen kwam dat te laat. Zij wilden nieuwe gemeenschappen stichten en zagen daartoe in Amerika de beste mogelijkheden. Vooral de staten Michigan, Wisconsin en New York waren populair bij Nederlandse migranten. Tal van Nederlandse plaatsnamen herinneren hier nog aan.

Vertrek m.s. "Tabinta" uit de haven van Amsterdam in 1948 met emigranten voor Zuid-Afrika.
Bron: Nationaal Archief, fotocollectie Anefo, fotograaf Steenkamp

Onderzoek naar emigranten

Om een goede start te kunnen maken met onderzoek naar de emigrant (en eventueel zijn afstammelingen) moet je eerst de plaats van vestiging kennen. Dat iemand geëmigreerd is, kunnen we bijvoorbeeld opmaken uit de zaken die voor het vertrek bij een notaris of bij het gerecht zijn geregeld. Zo kan een emigrant een volmacht gegeven hebben aan een familielid om bij zijn afwezigheid namens hem op te treden. In de negentiende eeuw staat de vestigingsplaats soms vermeld in het plaatselijke bevolkingsregister. Daarin werden verhuizingen binnen én buiten de gemeente geregistreerd. Via wiewaswie.nl en websites als allefriezen.nl zijn veel bevolkingsregisters op naam te doorzoeken. Als je geluk hebt schreef de ambtenaar niet alleen de datum en het land van emigratie, maar ook de naam van de nieuwe woonplaats erbij.

Van de jaren 1831 tot en met 1847 zijn alleen staten opgemaakt van aantallen emigranten. Van vóór 1831 zijn geen gegevens bekend. Vanaf omstreeks 1848 stelden de gemeenten met gegevens uit het bevolkingsregister lijsten op van alle vertrokken personen. Deze 'staten van landverhuizers' werden vervolgens naar de provincie gestuurd. De provincies verzamelden de staten en stuurden ze vervolgens door naar de minister van Binnenlandse Zaken. De staten van landverhuizers tussen 1845 en 1878 zijn te vinden bij het Nationaal Archief (2.04.23.02, inventarisnummers 26 I t/m 26 XII).

Archiefdiensten in de provinciehoofdsteden bewaren de volgende staten van landverhuizers:

- Groningen 1847-1904, met naamindex 1835-1901
- Friesland 1845-1880, met naamindex
- Overijssel 1847-1919
- Gelderland 1816, 1832-1865
- Utrecht slechts incidenteel aanwezig
- Noord-Holland 1851-1877
- Zeeland 1839-1900, met naamindex

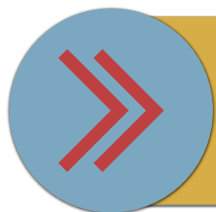
Lang niet alle migranten zijn in de staten van landverhuizers te vinden. Alleen gezinshoofden en alleenstaande emigranten werden vermeld. Ook meldden sommige emigranten hun vertrek niet bij de gemeente, omdat ze bijvoorbeeld gezocht werden door justitie.

Passagierslijsten

Van elk schip dat emigranten vervoerde zijn passagierslijsten opgesteld. Daarop werden naast de namen van passagiers en die van de bemanning vaak ook een leeftijd, vertrekplaats en bestemming, en het aantal stuks bagage vermeld. Niet alle passagierslijsten zijn bewaard gebleven, en wat wel is bewaard ligt verspreid over verschillende plekken.

- Nederlandse emigranten maakten de overtocht ook vanuit andere Europese havens, zoals Le Havre, Antwerpen, Bremen, Hamburg, Londen, Liverpool en Glasgow. Via cyndislist.com/ports-departure ontdek je eenvoudig of en waar er passagierslijsten gepubliceerd. Voor de stad Hamburg zijn lijsten beschikbaar via ancestry.com.
- De passagierslijsten van de HAL (1900-1969) zijn volledig gedigitaliseerd en online doorzoekbaar via het Stadsarchief Rotterdam en WieWasWie sinds januari 2022. De oudste lijst dateert van 3 mei 1900, de laatste reiziger vertrok op 29 december 1969. Zie stadsarchief.rotterdam.nl/passagierslijsten.
- Het Nationaal Archief bevat geen systematische of doorlopende lijsten van passagiers, maar wel bepaalde collecties en vertreklijsten: zie de zoekhulp Emigratie: nationaalarchief.nl/onderzoeken/zoekhulpen/emigranten-in-de-19e-en-20e-eeuw.
- Naast emigranten vind je bij het Nationaal Archief ook passagierslijsten van repatriëring uit voormalig Nederlands-Indië – onder andere beschikbaar via sites als 30dagenopzee.nl, igv.nl/passagierslijsten-repatriëring en het Nationaal Archief zelf.
- Gebruik Maritiem Portal maritiemportal.nl/passagierslijsten-emigratie-online-bronnen voor toegang tot uiteenlopende bronnen:
 - Dordtena-zoeker: lijsten (1889-1940) voor Curaçao, Indonesië, Suriname;
 - lijsten vanuit Bremen (1920-1939);
 - passagierslijsten van Noord- en Zuid-Amerika, Azië via FamilySearch;
 - Japan (1893-1941);
 - Nederlands-Indië (1945-1964);
 - scheepsjournalen en stamboeken van officieren (1860-1901);
 - tools van Steve Morse voor aankomsten, zoals bij Ellis Island.

Op de site van de CBG is een uitgebreid artikel van Martine Zoeteman-van Pelt te vinden met daarin veel nuttige bronnen en aanvullende informatie per emigratieland: cbg.nl/kennis/themas/emigratie.

2.3.5 ONDERZOEK IN HET BUITENLAND

Voor onderzoek naar zowel immigranten (in Nederland) als emigranten (naar andere landen) is het vaak noodzakelijk om ook in buitenlandse archieven te kijken. In de landen van aankomst zijn vaak veel bronnen te vinden over bevolkingsregistratie, immigratie en naturalisatie. Denk aan naturalisatiedossiers, passagierslijsten, volkstellingen en bevolkingsregisters. Steeds meer van deze gegevens zijn tegenwoordig online beschikbaar via grote genealogische platforms zoals familysearch.org, ancestry.com en myheritage.com, maar ook via nationale of regionale archiefwebsites. Een overzicht vind je in tabel 2.1.

Let bij het zoeken in buitenlandse archieven op afwijkende spelling van namen. Het kwam vaak voor dat Nederlandse voor- en achternamen werden 'verengelt'. Zo werd Dijkstra vaak als Dykstra geschreven en soms zelfs gewijzigd naar het Engelse 'Dexter'. Jan of Johannes werd vaak John. Gebruik een joker (zoals d*kstra) of probeer verschillende namen.

Algemene zoektips voor genealogisch onderzoek in het buitenland

- **Zoek in de lokale taal**
Gebruik de originele plaats- en familienaam in de taal van het land (bijvoorbeeld Johann in plaats van Johannes in Duitsland).
- **Let op datumformaten**
Sommige landen gebruiken dag-maand-jaar, andere maand-dag-jaar.
- **Gebruik wildcards**
Bij onzekere spelling: Sm*th voor Smith of Smyth. Zie ook pagina 69.
- **Check zowel burgerlijke stand als kerkboeken**
In sommige landen loopt de burgerlijke stand pas vanaf de negentiende eeuw, dus oudere gegevens vind je alleen in kerkarchieven.
- **Vertalen van websites**
Tegenwoordig zijn er verschillende manieren om websites in het Nederlands te bekijken of te vertalen. De meest gebruikelijke methode is via browsergebaseerde vertaalfuncties, zoals Google Chrome of Microsoft Edge, die automatisch webpagina's kunnen vertalen. Daarnaast zijn er online vertaaldiensten zoals Google Translate of DeepL, waar je een URL kunt invoeren om de volledige pagina te vertalen. Deze diensten bieden vaak een iets accuratere vertaling dan browservertalingen, vooral bij complexere teksten.